

KUNGLIGA SLOTTEN

MÄNNISKOR OCH BERÄTTELSE

KUNGLIGA SLOTTEN
MÄNNISKOR OCH BERÄTTELSE

KUNGLIGA SLOTTEN

MÄNNISKOR OCH BERÄTTELSE

SOFIA HILLBORG

INPRESS
ART

InPress Art i samarbete med Kungl. Hovstaterna

© InPress Art, Uppsala 2018

© Sofia Hillborg, 2018

Grafisk formgivning: Tove Engström, Sofia Karlsson

Konceptgrupp: Tove Engström, Sofia Hillborg, Sofia Karlsson,

Ulrica Segersten, Lars Jakobsson & Conny Unéus

www.inpress.com

Omslagsbild: Alexis Daflos/Kungl. Hovstaterna.

Illustration: Maria Kask

Tryck och binderi: Livonia print, Riga, Lettland, 2018

Papper: Magno Natural

Typsnitt: ITC Caslon 224 & Janson Text

ISBN: 978-91-639-7640-7

INNEHÅLL

1 KVINNORNAS SLOTT

Med mer kunskaper i vetenskaperna än en dam behöver	9
Blomsterprinsessa, konstnär, hockeyspelare	12
Landsmodern	17
Här skrev prinsessan sin hemliga dagbok	21
Gustav III:s egensinniga syster	25
Prinsessan Eugénie kunglig reporter	28
Hos husfrun på Gripsholm	32
Sommardagar på Rosendal	37
Syddas rum och kunglig svarvning	41
Tronen som drottning Kristina lämnade	44

2 I NÄRKONTAKT MED HISTORIEN

Fångarna på Gripsholm	49
Amerika uppåt väggarna	52
En slottsvandring genom tusen år	54
Härifrån regerade Karl XIV Johan Sverige	58
Gustav IV Adolf och Fredrikas Haga	61
Gustav Vasas gästabad	65
Sjövägen till slotten	68

3 PORTEN MOT VÄRLDEN

En förlorad värld	73
Ryska tsarfamiljen på släktbesök	76
Silkesodling på Drottningholm	79
Kungens porslinsbord	82
Från Versailles till Karl XI:s galleri	85
Hästarnas slott	89
Odling på Ulriksdal	92
Det europeiska Gripsholm	94
Hur kinesiskt är Kina slott egentligen?	100

4 SLOTTENS HEMLIGHETER

Jaktprinsessans säng	105
En tysk bierstube	108
Drottningen som inte ville sova	110
Slottsparken som scen	113
Där hovets damer var portförbjudna	116
Den magiska matsalen	119
När ridskolan intog slottet	120
Ett slott med många skepnader	124
Säng förklädd till byrå	128

5 INREDNING & TRENDER

Ett slott i fickformat	133
Bland reseminnen och souvenirer	136
En kunglig samlares hem	138
I Gustaf Vs kök	142
Rummet som förändrade de svenska hemmen	146
Trenderna kom först till Kungliga slottet	149
Inredning med inspiration från Pompeji	154

6 KORT OM SLOTTEN

Kungliga slottet	158
Drottningholms slott	159
Gripsholms slott	160
Ulriksdals slott	161
Tullgarns slott	162
Rosersbergs slott	163
Strömsholms slott	164
Kina slott	165
Rosendals slott	166
Gustav III:s paviljong	167

APPENDIX & FAMILJETRÄD

1

KVINNORNAS SLOTT

*”I Sverige kommer Ni att göra det som
Konungen er broder gör i Berlin; Ni kommer
att låta konsterna födas.”*

Voltaire i ett brev till Lovisa Ulrika

◀ *Lovisa Ulrika intresserade sig för kultur och vetenskap. Det vackra biblioteket och slottsteatern på Drottningholm är hennes verk.*

”Här på Drottningholm lever jag som en filosof. Om Du såge mig i detta ögonblick skulle Du finna mig i ett kabinett som jag låtit iordningställa och där mina böcker står.”

Lovisa Ulrika

MED MER KUNSKAPER I VETENSKAPERNA ÄN EN DAM BEHÖVER

Två drottningar har präglat Drottningholm. Den ena, Hedvig Eleonora, byggde slottet, den andra, Lovisa Ulrika, tog slottet in i den moderna tiden.

I augusti 1744 kom prinsessan Lovisa Ulrika till Sverige för att gifta sig med Adolf Fredrik. Några dagar senare fick hon Drottningholms slott i bröllopsgåva. Lovisa Ulrika blev förtjust, men knappast överväldigad. Hon var nämligen inte vem som helst, utan tillhörde den högättade preussiska furstefamiljen och hennes bror var Fredrik den store. I ett brev till sin berömda bror skriver hon ungefär: ”Kungen har just gett mig Drottningholm. Det är en storslagen gåva; stället är charmant”.

Hon tog sig genast an uppgiften att modernisera slottets tunga och mörka barockmiljöer. Och vik-

tigast av allt: hon ville ha ett ordentligt bibliotek. I ett brev till system Amalia framgår det hur viktigt detta rum var för henne: ”Här på Drottningholm lever jag som en filosof. Om Du såge mig i detta ögonblick skulle Du finna mig i ett kabinett som jag låtit iordningställa och där mina böcker står ... En god fätölj får bilda slutpunkten i min beskrivning. Jag har dragit mig tillbaka, ingen får komma in utan mitt tillstånd och jag rår mig helt själv”.

Ganska snart blir det första bokrummet för litet och 1760 skapar Jean Eric Rehn dagens magnifika biblioteksrum. Här finns kvardröjande inslag av rokokostil, men rummet har också en viss stramhet. Biblioteket går helt i vitt och guld med rika utsmyckningar av träsniderier. Bokhyllorna är gjorda av cederträ för att hålla ohyra borta från

Under Lovisa Ulrikas tid samlades de främsta vetenskapsmännen på Drottningholm.

Carl von Linné var drottningens vän och han hjälpte henne att ordna hennes samlingar.

*Lovisa Ulrikas bibliotek
skapades av Jean Eric Rehn.* >

de dyrbara böckerna och i mitten finns ett långt biblioteksbord med marmorskiva, avpassat för att både stå och sitta vid.

Det har skapats många bibliotek i högreståndsmiljöer, ibland mer i uppvisningssyfte än något annat, men det finns inga tvivel om att Lovisa Ulrika verkligen läste. Hon behärskade tyska, franska, latin, italienska, engelska och lärde sig även svenska. Hon intresserade sig för arkitektur, historia, konst, teater, geografi, matematik, filosofi och biologi. 1772 skriver hovmarskalken Hans Gustaf Rålamb att hon har ”mer kunskaper och insikt i vetenskaperna än en dam behöver”.

Men Lovisa Ulrika hade betydligt högre ambitioner än att vara en dam; hon ville vara en upplyst härskare som sin beundrade bror.

Hon verkar ha strävat efter att samla så mycket kunskap som möjligt genom sina böcker. I biblioteket finns teaterpjäser, kartverk och böcker om

*”Kungen har just gett mig
Drottningholm. Det är en stor-
slagen gåva; stället är charmant.”*

matematik, historia, vetenskap och arkitektur. Här finns reseskildringar från exotiska platser och stora uppslagsverk. Här samsas *Iliaden* med *Flora Danica* och Rousseaus *Emile*. Här finns också många verk av Voltaire, som Lovisa Ulrika brevväxlade med.

Det fantastiska biblioteket på Drottningholm blir en samlingspunkt för den tidens intellektuella, men allra mest uppskattar drottningen Carl von Linné, en man med ”all världens esprit utan att äga dess manér”. Han väcker hennes intresse för naturvetenskap och är ofta här och hjälper Lovisa Ulrika att katalogisera hennes omfattande samlingar av fjärilar, växter, snäckor och böcker.

Lovisa Ulrika grundar Vitterhetsakademien för att främja konsterna och vetenskaperna, hon bygger Drottningholmsteatern, hon beskyddar konstnärer och hon ger finansiellt stöd till Sveriges första feministiska poet, författarinnan Hedvig Charlotta Nordenflycht. Drottning Lovisa Ulrika misslyckades med sina politiska maktambitioner, men hon lämnade efter sig något mer varaktigt i Sverige; en tid av upplysning, nyfikenhet och kunskapsörst.

Kronprinsessan Margareta var mycket trädgårdsintresserad och skrev två böcker om trädgårdsplanering. På Kungliga slottet drev hon upp plantor i ett växthus på taket.

BLOMSTERPRINSESSA, KONSTNÄR, HOCKEYSPELARE

Det naturskönt belägna Ulriksdals slott skulle egentligen bli kronprinsparet Margaretas och Gustaf Adolfs bostad. Så blev det inte. Men här kan man fortfarande ana spåren av kronprinsessan Margareta.

Ute i slottsparken blommar vårlökarna. Det är lätt att förstå varför kronprinsessan Margareta, som själv skrev två böcker om trädgårdsplanering, älskade Ulriksdal.

I många år bodde Margareta och Gustaf Adolf i en våning i den kallaste, fuktigaste delen av Kungliga slottet. De första åren hade de inte ens badrum. Men efter hand som familjen växte, blev behovet av en annan bostad uppenbart.

Det naturskönt belägna, men ändå stadsnära, Ulriksdals slott skulle bli en modern bostad för

den växande familjen, var det tänkt. Men först behövde slottet verkligen renoveras.

Ulriksdal är ursprungligen ett barockslott, men på 1850-talet lät Karl XV inreda slottet i tidens mörka, tunga historieromantiska stil. En stil som säkert framstod som oerhört främmande för Margareta, som målade och fotograferade och hade en rätt avancerad och modern smak. Paret umgicks mycket med Gustaf Adolfs farbror målarpriinsen Eugen och arkitekten Ferdinand Boberg och hans fru, konstnären Anna Boberg. En annan nära vän var den brittiska skulptören Clare Sheridan, som bland annat skulpterade Lenin och Trotskij på plats i Moskva och i sin tur var god vän med författaren Vita Sackville-West.

Margareta var barnbarn till drottning Victoria

Margaretas ishockeylag på Östermalms IP.

◀ När kronprinsessan Margareta dog 1920 var det en chock för hela landet.

av Storbritannien. Ändå uppfostrades hon enkelt, för att inte säga puritanskt. Naturligtvis hade familjen massor med tjänare, men Margareta och hennes systrar fick ändå lära sig hur man lagar mat, städar, diskar, bakar och så vidare.

Ulriksdals slottskök uppvisar därför klara tecken på att vara planerat av någon som visste vad hon gjorde. Det har stora fönster och består inte av ett rum, utan fyra, för att hygieniskt skilja på tillredning av grönsaker och kött, uppläggning och tillagning. Utrustningen på Ulriksdal var toppmodern för sin tid, med elektrisk belysning, rinnande vatten, iskåp, linoleummattor, rostfria bänkar, värmehylla ovanför spisen, telefon och mathiss till våningen ovanför, där skänkrummet och matsalen låg. Maten tillagades på markna-

dens bästa vedspis. Senare tillkom en elspis och bänkytor täckta med perstorpsplatta i mönstret Virrvarr, ritat av Sigvard Bernadotte, den av Margaretas söner som blev industridesigner och hade sin ateljé här på slottet.

I köket arbetade mamsell, som var ansvarig för kök och meny, första och andra kokerska, två flickor som städade, höll spisen igång och lagade personalens mat, husknekten, som körde mat, och köksknekten som gjorde olika typer av ärenden; sammanlagt sju personer. Maten tillagades i köket på bottenvåningen och transporterades sedan varm, upplagd på fat, upp i mathissen, till det välplanerade skänkrummet en trappa upp där porslin, glas och silver förvarades i de oceaner av skåp som Margareta planerat in. Därifrån bars maten ut till matsalen i rummet intill.

Margareta fick aldrig själv se köket. Hon dog hastigt 1920, gravid i åttonde månaden, i blodförgiftning, efterlämnande man och fem små barn. Det var en chock, inte bara för hennes närmaste familj, utan för hela landet. ”Nu har solstrålen på Stockholms slott slocknat.”, sade Hjalmar Branting, och med tiden kom hon att framstå allt mer som något av en sagofigur. Men verklighetens Margareta var inte bara ljuv och vacker. Hon hade sina egna idéer.

Hon ammade själv sina barn, vilket ansågs nästan chockerande i kungliga kretsar. Och hon hade nya, moderna tankar om barnuppfostran. Margareta lekte mycket med sina barn och samtida besökare noterar med förvåning att det ligger leksaker på golven både här och där inne i slottet.

Margareta var också mycket sportintresserad och tycks särskilt ha gillat skidåkning. Hon spelade också ishockey och hade under en period ett eget ishockeylag – redan 1908.

(Nästa uppslag) ▶

Till vänster: Äggvärmare broderade av Margareta. Till höger: Det för tiden toppmoderna köket på Ulriksdal.

Ulriksdal

◀ På de många praktfulla målningarna som hänger på Drottningholm står Hedvig Eleonora ofta i centrum. På den här målningen av Ehrenstrahl håller hon i rikets roder.

”Redan i februari 1660 blev Hedvig Eleonora änka, 23 år gammal och med en femårig son.”

LANDSMODERN

Om Hedvig Eleonora hade varit gjord av aningens klenare virke, är det mycket troligt att Sveriges historia hade sett helt annorlunda ut. Drottningholms slott speglar en viljestark, duglig kvinna.

Hon kom till Sverige från furstendömet Holstein-Gottorp 1654 för att gifta sig med Karl X Gustav. Strax efter bröllopet började kriget mot Polen och hennes nyblivne make försvann iväg. Detta mönster var något som skulle återkomma under hela hennes levnad; ständiga krig och frånvarande män. Säkert var hon både modig och fysiskt stark. Deras ende son, Karl, föddes 24 november 1655, men redan efter jul följde hon sin man i fält.

I februari 1660 blev Hedvig Eleonora änka, 23 år gammal och med en femårig son. Med tanke

på hur lite makarna hann träffas, tycks kungen ha haft ett anmärkningsvärt förtroende för henne. Hans testamente stipulerade tydligt att Hedvig Eleonora skulle bli ordförande och regent i förmyndarregeringen för sonen Karl XI.

Adelsmännen i rådet försökte manövrera ut henne, men retsamt nog infann sig Hedvig Eleonora till vartenda rådssammanträde.

Det gjorde hon först och främst för att bevaka sin sons intressen. Det svenska kungadömet var relativt ungt vid den här tiden och det framstod kanske inte som alldeles självklart för de äldsta adelssläkterna vem som egentligen borde ha makten.

Hedvig Eleonora var verkligen ingen vek lilja; under stora delar av den svenska stormaktstiden

höll hon maktens trådar i sin hand. Först medan maken Karl X befann sig på fälttåg, sedan under Karl XI:s förmyndarregering, därefter under sonsonen Karl XII:s förmyndarregering och till slut som hans representant i Sverige medan han befann sig på ännu ett av dessa tröttsamma fälttåg.

Hon tycks ha sett det som sin uppgift i livet att befästa kungamakten och kanske är det i det ljuset som man ska betrakta hennes många omfattande byggnadsprojekt.

Hon lät bygga Strömsholms slott, och som den dugliga husmor hon var såg hon till att rusta upp Ulriksdals och Gripsholms slott, som ingick i hennes livgeding, personliga försörjning som änkedrottning. Men framför allt byggde hon Drottningholms slott. Det var viktigt att överträffa de praktfulla palats som de mäktiga adelsätterna, nyrika efter stormaktstidens krig, lät bygga runtom i landet. Hedvig Eleonora hade de finansiella resurserna för att förverkliga sina idéer och det gjorde hon tillsammans med tidens främsta arkitekter och konstnärer.

Slottsprakten blev ett sätt att förkroppsliga stormakten Sverige, men även att stärka och bevara kungamakten. Kulturen blev Hedvig Eleonoras vapen i propagandakriget.

I Karl X Gustavs och Karl XI:s gallerier på Drottningholms slott blir det extra tydligt. De är inredda som minnesrum och väggarna är täckta av bataljmålningar som skildrar avgörande fältslag. Ingen skulle tillåtas glömma dessa två kungar.

Ett annat rum som utstrålar makt i varje tum är Hedvig Eleonoras paradsängkammare, som användes som audiensrum för förnämna gäster. När dörrarna öppnas är det som att stiga in i ett förgyllt smyckeskrin; varje yta är dekorerad, utsirad, förgylld eller bemålad. Hela rummet är fullt av symboler för den kungliga makten, men här finns också mer personliga budskap. En av medaljongerna i taket återger till exempel två ljus där Karl X Gustavs ljus har blåsts ut, men Hedvig Eleonoras fortfarande brinner. Drottningen lät också sin

skicklige hovmålare Ehrenstrahl måla historien om hennes korta äktenskap och gestalta hennes fruktan för att sonen inte skulle överleva. På en målning ser man till och med hur ödesgudinnan mäter ut hans livstråd, en isande påminnelse om den tidens höga barnadödlighet.

Som barn ansågs Karl XI klen och därför lade Hedvig Eleonora stor vikt vid sonens fysiska träning. Mycket tid lades på jakt och ridning, betydligt mindre på böcker. Uppenbarligen av omsorg om sonen; Karl var troligen dyslektiker.

Hedvig Eleonora hade livet igenom ett mycket nära förhållande till sin son. På Drottningholms många familjeporätt tycks Hedvig Eleonora alltid vara mittpunkten. På samma självklara sätt var hon kulturlivets mittpunkt. Hon blev bland annat beskyddare för Sveriges första fasta teater.

Hedvig Eleonora tog hand om sin sonson Karl XII efter moderns död, och var kanske den enda som kunde kosta på sig att skämta med honom. Upprepade gånger uppmanar hon honom att upphöra med stridigheterna och istället komma hem och gifta sig. Den 14 december 1712 svarar han så här från Bender i nuvarande Moldavien:

”Eder May:t har uti ett brefv ... behagat skiämta öfver dheth skolat sagt en gång, at när iagh blefve 30 åhr, så låfvade iagh till [att] villa giffta migh. Iagh kan fuller aldeles intet mer påminna migh något sådant löffte, men törs intet motsey a E. Mayestet dheruti, utan håppas Eders May:t lærer väl sielfv hålla för bittidh nogh för en mansperson, sedan han är 40 åhr. Och dhessutan, om sådant löffte skulle faststelles, så lærer Eder May:t åhtminstone unna upskofv, så länge kriget påstår, hvilket synes vara dheth lageligaste förfall som kan finnas.”

Den 30 november 1718 dog Karl XII på slagfältet. Kanske hade han gjort klokt i att lyssna lite mer på sin farmor.

Under Hedvig Eleonoras tid användes paradsängkammaren främst som audiensrum. >

